

гій, і в третій групах були і хвальки, і скромні учні. Подібний експеримент був проведений ще в декількох полтавських школах. І тут близько 73% учнів покращували після заохочення свій первинний результат. Серед них були і хвальки, і скромні учні.

Підсумовуючи сказане, не можна не відзначити, що вплив ідей А.С.Макаренка стосовно стимуляції школярів заохоченням і покаранням у сфері фізичної культури багато чим відрізняється в сучасній педагогіці. Часте застосування заохочень, захвалювання учнів призводить до переоцінки ними своїх сил і здібностей, до розвитку зарозумілості. Тому, виховуючи сьогоднішнього учня, необхідно припинити позитивну стимуляцію, як тільки дія для нього стала звичною. При непомірній похвалі школярі починають розглядати хорошу поведінку, успішний виступ в змаганнях як заслугу, а не як свій обов'язок. Те ж саме має місце, коли нагорода обіцяється наперед за виконання повсякденних обов'язків, що нерідко трапляється в роботі сучасних учителів. Разом з тим часте засудження, застосування покарань формують небажання займатися фізичною культурою, виховують негативне ставлення до вчителя, до предмету.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лесгафт П.Ф. Собр. пед. соч.— М., 1951.— Ч.1.
- 2.Макаренко А. С. Виховання в радянській школі. — М., 1966.
- 3.Сухомлинський В. А. Народження громадянина. — М., 1971.
- 4.Сухомлинський В. А. Про виховання. — М., 1973.

УДК 373.5.02

ПОБУДОВА НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ ЗА ЗАКОНАМИ РЕЖИСУРИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЇ

Є.В. Копилиць
(Полтава)

У статті розкрито доцільність застосування законів режисерської побудови театральної дії до організації окремих ланок навчально-виховного процесу в школі.

Ключові слова: режисура педагогічної дії, надзавдання, композиція, події уроку.

В статье раскрыта целесообразность применения законов режиссерского построения театрального действия к организации отдельных звеньев учебно-воспитательного процесса в школе.

Ключевые слова: режиссура педагогического действия, сверхзадача, композиция, события урока.

The purpose of producing approach to constructing of theatre acting in organization of certain stages of educational process at school is considered in the article.

Key words: *producing of educational acting, extra-aim, composition, events of the lesson.*

Постановка проблеми. Упродовж останніх десятиліть педагогіка помітно збагатилася, переймаючи та трансформуючи окремі теоретичні постулати, термінологію, методики і вправи з царини театрального мистецтва. Чимало дослідників акцентувало увагу на спорідненості професій учителя і актора; найповніше це положення розвинуто у працях І. Зязюна та О. Булатової. Проте розуміння педагогічної діяльності як мета-діяльності і зростання інтересу до феномену педагогічної технології змушує шукати відповідність учительській професії передусім у режисурі. Доречно згадати, що дослідники наукової спадщини А. Макаренка вказують на розробку ним режисерського плану будь-якої педагогічної операції, де враховувалися особистісні особливості вихованців та добиралися адекватні засоби побудови педагогічної взаємодії [8, с. 376]. Теоретик педагогічних технологій В. Монахов у вступі до своєї монографії говорить про надбання класиків режисури К. Станіславського і Г. Товстоногова, адже «кожен учитель – режисер ...кожного свого уроку, теми, класу» [5, с. 3].

Аналіз останніх досліджень. Аналіз фахових публікацій, присвячених означеній проблемі, засвідчує, що у сучасній педагогіці найгрунтовніше розроблені два підходи до режисури навчально-виховного процесу. Обидва вони базуються на системі К. Станіславського.

О. Ершова та В. Букатов застосували до режисури педагогічного спілкування «теорію дій» видатного театрального діяча П. Ершова. Її освітнє втілення спрямоване на розуміння вчителем «підтексту» поведінки учнів, чим досягається адекватність сприйняття ситуації, та опанування ним техніки взаємодії, що забезпечує виразність його дій, варіативність у спілкуванні. Набуті вміння дозволяють творчо здійснювати режисуру уроку в конкретних умовах [1].

В. Льєв використав досвід низки режисерів і театральних педагогів для розробки методики відкритої режисерської дії уроку. Вона дозволяє вибудувати урок за стрункою логікою режисерського задуму та водночас стимулює співтворчість учнів і вчителя («імпровізованість спектаклю»), забезпечує належне засвоєння програмового матеріалу і надає особистісної значущості навчальній діяльності [2].

Порівняння цих підходів дозволяє умовно співвіднести перший з них із тактикою, а другий – зі стратегією режисури педагогічної дії. Якщо тактичний рівень режисури певною мірою представлений у сучасних методичних розробках (прийоми педагогічної техніки тощо), то стратегія – побудова одиниць освітнього процесу за законами режисури педагогічної дії залишається мало відомою широкому загалу педагогів-практиків. Проте саме вона спроможна надати технологічності навчання і вихованню.

Мета статті – розкрити сутність побудови навчально-виховного процесу за законами режисури педагогічної дії та на прикладах із власного досвіду окреслити її потенціал.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для кращого розуміння викладаємо відповідні ідеї у хронологічній послідовності їх становлення і розвитку.

Вперше В. Ільєв (тоді доцент кафедри режисури і майстерності актора Ровенського інституту культури) презентував широкому загалу фахівців свою схему композиції шкільного уроку, побудованої за законами театрального мистецтва, 1991 р. на організованій кафедрою педагогічної майстерності Полтавського державного педагогічного інституту ім. В.Г. Короленка Всесоюзній науково-практичній конференції «Проблеми освоєння театральної педагогіки у професійно-педагогічній підготовці майбутнього вчителя» [8, с. 204-206]. Наступного року В. Ільєв став одним з понад 1, 5 тис. учасників конкурсу, спрямованого на створення нового покоління навчальної літератури, що проводився у рамках фінансованої Дж. Соросом міжнародної програми «Оновлення гуманітарної освіти у Росії». Його посібник «Технологія театральної педагогіки у формуванні та реалізації задуму шкільного уроку» був названий серед кращих і вийшов друком 1993 р. [2].

Спираючись на вчення К. Станіславського про надзавдання та наскрізну дію, розроблену Г. Товстоноговим композиційну структуру спектаклю, узагальнивши досвід учителя-новатора Є. Ільїна, В. Ільєв запропонував виділяти в композиції уроку чотири найважливіші смислові частини – події. Вихідна подія – початковий етап спілкування, «входження в тему». У цей період «комунікативна атака» вчителя (термін В. Кан-Калика) має ініціювати інтенсивну роботу розуму і серця учнів. Основна подія – зав'язка; це час зворотної реакції класу – активної творчої діяльності учнів, пошуку і відстоювання ними власної позиції. Центральна подія – кульмінація. Напружена розумова і душевна праця школярів зрештою втілюється у особистісне відкриття, що веде до змін у ієрархії їх цінностей, системі ставлень. Зрештою, осмислення і закріплення цих особистісних змін відбувається у головній події [2, с. 58-63].

Як бачимо, головна спрямованість уроків, побудованих за законами режисури педагогічної дії, виховна: «викликати в душах учнів відгук, певні почуття, без яких ускладнюється глибоке осягнення знань, сприйняття життя і його розуміння» [8, с. 205].

Запропоноване структурування уроку із стрункою логікою розвитку, чітким виділенням особливостей взаємодії вчителя з учнями на кожному етапі привабило фахівців своєю технологічністю. Професор Н. Тарасевич використала запропоновану В. Ільєвим композиційну схему уроку у матеріалі, присвяченому побудові уроку за технологією театральної педагогіки, що став складовою частиною підготовленого кафедрою педагогічної майстерності ПДПУ ім. В.Г. Короленка посібника «Педагогічні технології: теорія та практика» (2004 р.) [6, с. 97-101]. Він увійшов і до оновленого видання посібника 2006 р. [7, с. 148-151], появу якого зумовило включення в університеті відповідного предмета до навчальних планів усіх спеціальностей.

Зауважимо, що В. Ільєв був не єдиним, хто започаткував розробку проблеми побудови навчально-виховного процесу за законами режисури педагогічної дії. У роботі над посібником він користувався певними матеріалами інших учасників вищезгаданої конференції 1991 р., зокрема, Ю. Львової (м. Львів) та Г. Падалки (м. Київ) [2, с. 49, 57; 8, с. 13, 203]. На тій же конференції викладач кафедри педагогічної майстерності ПДПУ ім. В.Г. Короленка Т. Дмитренко та

студентка О. Крамарева (нині директор школи «Паросток» Педагогічного центру «ACADEMIA», м. Полтава) охарактеризували композицію, «шматки і завдання» (К. Станіславський) збору з навчання методики колективної творчої діяльності за І. Івановим та В. Караковським. Аналіз практики проведення студентами — членами педагогічного клубу «Паросток» десятків зборів дозволив виокремити у їх структурі п'ять частин, кожна з яких мала специфічні психолого-педагогічні забарвлення і спрямованість [8, с. 238-242]. Попри специфіку заходу, презентована п'ятичленна композиція збору загалом зіставна з п'ятьма смисловими ланками спектаклю у Г. Товстоногова та чотирма частинами-подіями уроку у В. Ільєва.

Припустивши, що схему, запропоновану В. Ільєвим для створення композиції уроку, можливо перенести на більш об'ємні сегменти навчально-виховного процесу, ми застосували її до структурування шкільного предметного тижня. Побудова тижня географії за законами режисури педагогічної дії виявила істотні хиби у поширеній практиці його організації, дозволила підвищити цілісність, а отже, і ефективність цього комплексного заходу. Відповідний матеріал був відзначений дипломом Всеросійського фестивалю педагогічних ідей «Відкритий урок» 2004-2005 н.р., його опубліковано у збірці тез, на CD-диску та на сайті фестивалю [9].

Досліджуючи під керівництвом професора М. Гриньової проблему виховання екологічних ціннісних орієнтацій підлітків під час вивчення загальної географії, ми констатували, що багатоаспектність цілепокладання при опануванні предмета, акцент Державного стандарту базової і повної середньої освіти на власне предметному наповненні курсу, вираженому через уявлення, знання та вміння, відповідна зорієнтованість програми суттєво перешкоджають цілісності екологічного виховання. Позитивний досвід побудови за законами режисури педагогічної дії таких об'ємних одиниць педагогічного процесу, як збір і предметний тиждень, дозволив припустити, що структурування курсу загальної географії відповідно до вчення К. Станіславського про надзавдання та наскрізну дію допоможе забезпечити цілісність процесу виховання екологічних ціннісних орієнтацій шестикласників під час вивчення цього шкільного предмета. Дидактичним підґрунтям правомірності нашого припущення стало твердження відомого дослідника внутрішньої і зовнішньої структури змісту середньої освіти І. Лернера, що всі елементи змісту освіти — знання, практичні та інтелектуальні вміння, досвід творчої діяльності й емоційно-ціннісного ставлення відрізняються логікою засвоєння, і кожен з цих логік варто враховувати при побудові навчального предмета [4].

Сформулювавши надзавдання, обумовлене спрямованістю вивчення курсу на виховання екологічних ціннісних орієнтацій підлітків, як «Хочу, щоб ми жили у гармонії з природою!», ми виділили у структурі курсу загальної географії 4 основні ланки відповідно до композиційної схеми В. Ільєва та визначили специфіку ціннісного контексту опанування матеріалу кожної з них. Побудовану модель було представлено на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Педагогічна майстерність: становлення і шляхи розвитку» (м. Полтава, 2006 р.). Того ж року на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Шкільна

географічна освіта: технології навчання» (м. Київ) та Всеукраїнському науково-практичному семінарі «Впровадження сучасних технологій навчання географії у шкільній, вищій, післядипломній освіті» (м. Полтава) ми наголошували на можливості означеної моделі структурування курсу загальної географії виступати основою узгодженого добору технологій, методів, прийомів та засобів виховання екологічних ціннісних орієнтацій учнів, доцільності її використання при створенні підручника з географії для 6 класу.

Після апробації у наукових колах ми запропонували наші напрацювання педагогам-практикам. Відповідні статті 2007 р. було опубліковано в одному з провідних вітчизняних науково-методичних журналів «Географія та основи економіки в школі» [3] та на сайті Всеросійського фестивалю педагогічних ідей «Відкритий урок» [9], на DVD-диску і в збірці тез фестивалю. Водночас під нашим науковим керівництвом розпочався регіональний педагогічний експеримент «Виховання екологічних ціннісних орієнтацій підлітків у процесі вивчення загальної географії» (наказ управління освіти і науки Полтавської облдержадміністрації № 244 від 05.04.2007 р.). Попередні результати дослідження засвідчують підвищення інтересу до вивчення предмета, позитивну динаміку рівнів вихованості екологічних ціннісних орієнтацій шестикласників. Учні експериментальних класів краще усвідомлюють єдність людства і природи, у них зростає потреба у непрагматичній взаємодії з природою, активізується суб'єктифікація окремих природних об'єктів. Певною мірою символічно, що одним із навчальних закладів, у яких успішно працюють за експериментальною методикою, є обласний ліцей-інтернат для обдарованих дітей із сільської місцевості у с. Ковалівка Полтавського району, де свого часу керував колонією А. Макаренко.

Відзначимо, що побудова вивчення загальної географії за законами режисури педагогічної дії стала ядром, що трансформує різноманітні дотичні аспекти педагогічного процесу. Так, виділення послідовних «шматків і завдань» екологічно зорієнтованого вивчення загальної географії змушує замислитися над типологією уроків, яка б узагальнено відбивала етапи формування ціннісних орієнтацій. Оскільки «Завершення уроку не є завершенням педагогічної дії» [2, с. 51], постало питання про кореляцію урочної та позаурочної роботи з предмета. При розробці програми гуртка географічного краєзнавства теж враховувалася композиція курсу загальної географії. Відповідні ідеї також були нами представлені на наукових конференціях та семінарах і втілюються у методичних розробках.

Висновки. Таким чином, ознайомлення з доробком фахівців та власний досвід теоретичного і практичного дослідження проблеми дають підстави стверджувати, що побудова навчально-виховного процесу за законами режисури полягає у визначенні надзавдання та створенні структурованої композиції цілісної одиниці педагогічного процесу відповідно до логіки розгортання наскрізної дії. На сьогодні цей підхід є водночас інноваційним та достатньо обґрунтованим і може виступати вагомим фактором підвищення ефективності виховання школярів як у специфічній виховній, так і в навчальній діяль-

ності. Його доцільно застосовувати для структурування цілісних сегментів педагогічного процесу різного масштабу – від уроку до навчального курсу.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці технології побудови цілісних одиниць навчально-виховного процесу різного масштабу відповідно до законів режисури педагогічної дії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ершова А.П. Режиссура урока, общения и поведения учителя: Пособие для учителя / А.П. Ершова, В.М. Букатов. – 3-е изд., перераб. – М., 2006.
2. Ильев В.А. Технология театральной педагогики в формировании и реализации замысла школьного урока : Учеб. пособие. – М., 1993.
3. Копилець Є.В. Виховання екологічних цінностей у підлітків під час вивчення загальної географії: технологічний аспект // Географія та основи економіки в школі. – 2007. – № 2. – С. 43-46.
4. Лернер И.Я. Учебный предмет, тема, урок. – М., 1988.
5. Монахов В.М. Введение в теорию педагогических технологий. – Волгоград, 2006.
6. Педагогічні технології: теорія та практика: Курс лекцій: Навч. посібник / За ред. М.В. Гриньової. – Полтава, 2004.
7. Педагогічні технології: теорія та практика: Курс лекцій: Навч. посібник / За ред. М.В. Гриньової. – Полтава, 2006.
8. Проблемы освоения театральной педагогики в профессионально-педагогической подготовке будущего учителя: Материалы Всесоюз. науч.-пр. конференции / Гл. ред. И.Ф. Кривонос. – Полтава, 1991. – 384 с.
9. Фестиваль педагогических идей «Открытый урок»: Материалы участников [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://festival.1september.ru>

УДК 373.61

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ ВЧИТЕЛІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Л.В. Литвинюк
(Полтава)

У статті розкривається зміст поняття “професійне зростання вчителя”, розроблена структура зазначеного процесу, що відображає його взаємозв’язок із професіоналізмом педагога. Визначено критерії та рівні професійного зростання вчителя.

Ключові слова: професійне зростання вчителя, компоненти та рівні професійного зростання.

В статтє раскрывается смысл понятия «профессиональный рост учителя», разработана структура названного процесса, которая